

מסמך הנחיות לתחזוקה בחצר המשחקים הטבעית

כתבו: יפעת גל שפייזמן, ג'ולי לוי פלד

עדכון אפריל 2024

מסמך זה, מטרתו להוות נספח עזר לרשות אשר בנתה ומתפעלת גן משחקים טבעי בחצר ב"ס או גן.

המסמך מתייחס לאלמנטים השונים בחצר מהיבט התחזוקה.

חשוב להבין, גן המשחקים הטבעי מדמה טבע. עקב כך, גיזום יתר, ושמירה על "ניקיון וסטריליות" עודפים אינם חלק מההוויה הנדרשת בו. עם זאת, יש להימנע מיצירת אלמנטים שיהוו מפגע.

כמו בטבע, על הילד ללמוד להתמודד עם אפשרויות חדשות ושונות שאינו פוגש בהם בתוך החצר, ולרוב גם לא בביתו. אפשרויות אלו לעיתים נראות מאתגרות, אך נועדו ללמד את הילד להתמודדויות שונות. הילד יגש אליהן לרוב כשהיה מוכן לכך וירגיש מספיק בטחון עצמי.

מאחר ועסקינן בטבע, טבע משתנה. וכך גם החצר. החצר תלמד לשנות את פניה לאורך עונות השנה, ועל הצוות החינוכי לחבק את ההשתנות ולהציגה בפני התלמידים: כשם שעצים עומדים בשלכת, כך הדשא ניהיה חום, וכך השיחים משנים את צבעם. האלמנטים השונים רטובים, ואפילו יש סיכוי לשלוליות. אלו דברים חיוביים, אותם כדאי לחשוף את הילד, ולתת לו לחוות ולהנות.

עם זאת, כאשר יש פגיעה משמעותית בתשתית יש לשים לב ולתקנה בזמן. עיכוב בכך, רק גורם להתדרדרות מהירה של האלמנטים הסמוכים.

הנחיות כלליות

- תחזוקת החצר היא קריטית לתפקוד תקין ובריא של החצר. על מנת שהחצר תוסיף ותתפקד כראוי מומלץ:
- א. לעבור מידי יום בחצר ולבדוק האם יש תקלות/אלמנטים שבורים/אלמנטים רופפים וכו'. מקומות שנראים בעייתיים יסומנו בסרט סביבם ותמנע הגישה אליהם עד תיקונם. האלמנטים שבחצר הטבעית הם יחסית זולים וקלים להחלפה. מומלץ שלא להתמהמה עם תיקונים שכאלו הנדרשים, כל התמהמהות מדרדרת את המצב.
 - ב. פעם בשנה יש לערוך מבדק של איש בטיחות המורשה ומכיר את חצר המשחקים הטבעית.
 - ג. מומלץ בחום לשלב במערכת שיעורים קבועים לכלל השכבות שעוסקים בחצר:
 - a. שיעור חצר- שיעור שבועי העוסק בתחזוקת וניקיון החצר, תיקונים ועזרה לאב הבית לשפץ את החצר ולשדרג אותה. מומלץ לשאול את הילדים מה היו רוצים לעשות, וכיצד היו משפרים ומנסים לעזור להם ליזום ולבצע את רעיונותיהם.
 - b. שיעור גינון-שיעור שבועי העוסק בצמחיה, ובו מומלץ לערב את המורה למדעים/ביולוגיה/חקלאות או מי מהצוות שמתעניין, ולהוציא את הילדים לשתילות וחידוש צמחיה אם צריך, גיזום, כיסוח דשא, קטיף של פירות בעונתם, גירוף, וכך דבר אחר הנדרש כדי לשמור על החצר פורחת ונקייה.
 - c. פרויקטים- שלל פרויקטים הקשורים לחצר המהווים כר פורה ללמידה והעשרת הפעילות כגון: שלטים לעצים וצמחיה, שלטי התנהגות ואזור, גובלים לאזורי צמחיה, אביזרים לבתי המשחק, אריגה על גדרות, לוחות משחק על גדרות וקירות, ארגז תחפוזות לפינת התיאטרון, נגרות לבניית אלמנטים בחצר, תיבות קינון, שבילים נושאים, איסוף חומרים לחצר הפריקה ועוד ועוד.
- שיעורים אלו הם קריטיים לא רק בשביל לשמור על החצר, אלא בעיקר בשביל לייצר תחושת אחריות ושמירה של החצר על ידי התלמידים.**

גבעת טיפוס ודשא

אופן תחזוק גבעת הטיפוס מצריך ביקור מידי פעם (לפחות פעם בחודש, עדיף פעם בשבועיים) של גן. להלן האלמנטים שידרשו תחזוק ואופן התחזוקה:

- א. בחינת שיחים / צמחי כיסוי ומצבם- השימוש בצמחי כיסוי צפופים, חסונים ומהירים על מנת לייצר במקומות מצע רך וצפוף של צמח כיסוי. במידה והצמח לא תפס יש להחליפו באחד אחר. יש למקם את הטפטפות במקומות שאינם "נדרכים" כגון מתחת למגלשה, מתחת למשטח, צמוד לסלעים וכו'.
- ב. בחינת מצב הדשא – בעונת החורף, הדשא יכול להיות חום ו/או יבש כולו או בחלקים. אין להחליף דשא בעונת החורף. יש לחכות לעונת הקיץ ואז להוסיף לו דשן ולהחיות אותו. רק במידה ועבר זמן והדשא לא מתאושש באביב-קיץ כי אז ניתן לפרוס מרבדי דשא חדש. יש לשים לב כי הדשא יותאם לדריכה מרובה, ולתנאי השמש המתאימים. יש לבחון כי המתזים עובדים כראוי, אינם בולטים מעל פני השטח, ומתיזים לכיוון הדשא בלבד ולא לשבילים ולא למנטים.
- ג. בחורף, יבצע הקבלן כסוח בררני עד לקרקע, כדי לחסל עשבי חלוץ תוקפניים (חרדל, גדילן, חלמית וכד') ולעודד את התפתחות עשבי החורש הרצויים (שיבולת, חיטה, תלתן וכד').
- ד. אזור שנראה כי אינו שורד וכי השחיקה בו רבה מידי, יש לבחון תוספת צמחיה שיחנית לייצוב ו/או אלמנטים נוספים לטיפוס.
- ה. בשלבי החיים הראשונים של החצר אין להשאיר אדמה בשיפוע ללא כיסוי! אדמה ללא כיסוי מהר מאד תסחף ותפרק את הגבעה. בשלב מתקדם יותר, במידה והגבעה כבר מיוצבת, אין חובה שהדשא יהיה ירוק ואחיד או כי הגבעה תהיה מכוסה בצמחיה/דשא במלואו. חלק ממראה של חצר טבעית הוא גם מראה האדמה. החשיבות היא למבנה הגבעה. המראה האסתטי תלוי ברצון המשתמשים. חשוב להבין כי הגבעה בשנה הראשונה איננה יציבה לחלוטין ועשויה להשתנות בגלל שהצמחיה עדיין לא נקלטה. עם זאת, לאחר התפתחות הצמחיה, וגם אם הדשא יבש לחלוטין, לאחר תקופה של שנה, לא צפויות בעיות גלישה של חומר, בעיקר אם מוסיפים לדאוג לאזורי הגינון והדשא השונים בגבעה.
- ו. יש לטפל באלמנטי העץ אחת לשנה ולבחון היחשפות יסוד ובטון. במידה וישנה חשיפה, יש להבחין מהיכן מגיע הסחף ולייצב את האזור. יש למלא אדמה באזור שנחשף, ולשים דשא או צמח כיסוי באופן מיידי.

- ז. האזורים הצמודים למגלשה (כ-1 מ' מכל צד) חשוב כי יהיו לאורך כל השנה ירוקים, מפאת בטיחות. אי לכך, מומלץ כי הצוות יתדרך ויעיר לילדים באם הם דורכים על הערוגה הצמודה למגלשות, עד שאלו ילמדו כי משם לא עולים.
- ח. במידה וקרקע מוסיפה לגלוש על אף כל השיריונים שנעשו, יש לשקול שריון רציני יותר של הקרקע ע"י יריעות גיאוגריד של חב' 'הדר מערכות' או ש"ע, תוך שימוש במצע גרנולרי מגרגרי טוף שלו יש יכולת הרבה יותר טובה לקליטה של צמחיה ודשא.
- ט. במידה ומישהו מהצוות מבחין כי ישנה התדרדרות צמחית של הגבעה רצוי להודיע מיידית לגינון על מנת שהטיפול יהיה מהיר וימנע תקלות קשות.

"נחל" חצי יבש

תחזוקתו השוטפת של הנחל כוללת התייחסות של הצוות לאורך השנה וכמובן של צוות הבטיחות. הנחל לא צפוי לעורר קשיים כאלו או אחרים, עם זאת:

- א. במידה ומבחינים כי חלוקי נחל ניתקו, יש להתריע על כך בפני הבטיחות ואגף הנדסה. אין זו בעיה קשה, אך אם היא לא מטופלת המצב יורע לאורך זמן.
- ב. תעלת המים, כמו כל יציקת בטון, יכולה לקבל סדקים עם הזמן. עם זאת, סדקים משמעותיים או שברים ידווחו ויטופלו ע"י מילוי הסדק בטיח בגוון התעלה. יש לבחון מדוע זה קרה, ולבחון האם ישנה תזוזה/סחיפה של קרקע מתחת לסלעים, אשר גרמה לאותם סדקים.
- ג. בריחת קרקע מתחת לסלעים תטופל ע"י מילוי מצע מהודק, ורק אח"כ ביטון מחודש של המקום.
- ד. בדיקת התעלה לאורכה תעשה אחת לשנה או לפי הנחיות בדק הבטיחות של העיר עצמה.
- ה. פעילות תקינה של המשאבה/ברז בראש ה'נחל' חשוב. יש לבחון האם הידית נעה באופן חופשי והאם אין מעצורים או מקומות להצבטות בגלל שינוי בהברגה והתרופפות. כל בחינה של האלמנט יעשה לפי הנחיות מכון התקנים לאותו מתקן.
- ו. כאשר הצמחיה בסביבת הנחל תתחיל לגדול, יש לדאוג לניקיון כללי של שטח התעלה אחת לשבוע/שבועיים, על ידי טיאתא של הנחל מחול ומעלים (כשהוא יבש). חשוב ביותר לנקות את אזור היקוות המים או אזור החול בקצה, על מנת למנוע בוצה.
- ז. יש לטאתא גם את אזור הכניסה והשביל המוליך לצד הנחל על מנת שלא יהיה במקום חול ואח"כ בוץ תמידי.

- ח. רצוי להפעיל את המשאבה לפחות פעם בשבוע הן על מנת לייצר חוויה מקסימה לילדים, אך גם על מנת למנוע סתימות, בצנרת.
- ט. יש לדאוג לכך כי ברז ההפעלה של הנחל (פתיחת או סגירת המשאבה לפעילות), יהיה מוסתר וסגור, בארון מערכת ההשקיה או באופן אחר, וניתן להפעלה רק על ידי איש צוות.

אלמנטי עץ ובולי עץ

- יש לבדוק את כל אלמנטי העץ ביחד עם הבדיקות התקופתיות שנעשות לכל החצר. הטיפול בעץ יהיה לפי המפרט הבינמשרדי והוראות יצרני החומרים.
- בבדיקות יש לשים לב ולטפל בדברים הבאים:
1. חיזוק על פי הצורך של יציבות ושלמות כל האלמנטים במיוחד אלמנטים מבניים כגון בתי משחק, גשרים וכד'.
 2. שיוף קצוות, זיזים, קוצים של העץ הדורשים שיוף.
 3. ביטון מחודש של בולי עץ במידת הצורך. במידה והעץ במצב רע, מומלץ להחליפו בבול עץ חדש.
 4. היפרדות בולי עץ/קורות עץ – יש לשים לב האם קיימים מקומות בחצר בו שני בולי עץ יוצרים מצב של הילכדות אצבע. במצב זה, יש לסתום את החריץ שביניהם בעזרת מרק בגוון העץ. אם ישנו אזור הסובל פעמים רבות מפגיעה בעץ, יש לבחון את מיקומו שם, יתכן שאינו מותאם למקום ולפעילות.
 5. צביעת כל המשטחים והאלמנטים במיני 2 שכבות של שמן אמולסיה על בסיס מים כדוגמת פלוד או בונדקס אקסטרים.

בניית/תיקון אלמנטים

כללי:

- פרק זה תקף לכל המתקנים /אלמנטים בשטח העשויים מעץ, כולל מעברים, מקומות ישיבה, אזורי משחק וכד'.
- הפרק מהווה תוספת למפרט של הועדה הבינמשרדית פרק 8 נגרות אומן ופרק 20 נגרות חרש.
- כל אלמנטי העץ החדשים שידרשו להשלמות/תיקונים יעברו שימור בדוד לחץ – תהליך אימפרגנציה. חומרי חיטוי ושימור יוחדרו לעץ, לצורך עמידותו לאורך שנים.
- כל אלמנטי העץ ישויפו ויוחלקו, כך שלא יוותרו זיזים, בליטות, או כל אלמנט חד ופוגעני אחר.
- יציאות של ענפים באם קיימות, יקטמו קרוב לגזע. בליטות תשוּיפנה ותוחלקנה בכל המחברים.
- בקצה בול העץ יש ליצור פזה של 2 ס"מ בשיפוע בהתאם להנחיות הפרט.

אלמנטים חדשים בשטח שאינם קטלוגיים, יבנו תוך פיקוח אדריכל הנוף בשטח ואישורו.

אזורי החיבור עם הקרקע:

האזורים בעץ שעשויים לבוא במגע עם הקרקע, ימרחו בשכבה מפרידה של זפת, לפחות 5 ס"מ מעל פני הקרקע. החיבור עם הקרקע יעשה ע"י יסוד בטון מקומי.

מחברים:

כל החיבורים בין בולי העץ יעשו בצורה מוסתרת ככל הניתן. עדיפות ראשונה למחברי "הרכבה" של גריעה ותושבת (כמו "לגו"). עדיפות שניה לחיזוק מחברים תהיה עם ברגי אל חלד, במקומות נסתרים בין שני בולי העץ. בכל מקרה על הקבלן לאשר את יציבות המחבר עם קונסטרוקטור. במידה והמחבר נותר גלוי (באישור האדריכל), יש לכסותו במכסה פלסטיק בגוון העץ. שיחובר אף הוא בברגים נסתרים.

כל עבודות העץ והתקנתן, הכוללים אזורי משחק, אזורי ישיבה, ואזורי גינון, לא יעברו את גובה ה-60 ס"מ מעל פני הקרקע.

כל עבודות העץ כוללות תכנון ואישור קונסטרוקטור ע"ח הקבלן.

סוג העץ:

יעשה שימוש בעץ אורן או אקליפטוס שעברו תהליך אימפרגנציה. והכל בהתאם להחלטה מראש עם המזמין.

אזורי המשחק:

אזורי המשחק השונים המורכבים מבולי עץ, יעשו כדוגמת הקיים ו/או תוך ליווי צמוד של יועץ הבטיחות, ואישורו לאחר כל סיום שלב. אופן בניית האלמנטים יעשה ע"י הנחתם/סידור האלמנטים במקום בצורה הרצויה (לאחר חיתוכם לגדלים הנדרשים), ורק לאחר מתן אישור מאדריכל הנוף, חיבורם ועיגונם בקרקע. בזמן הכנת היסוד ועיגון האלמנטים, יאשר יועץ הבטיחות את היסוד. לאחר בניית סביבת המשחק מהעמודים, יעשו חיבורים נדרשים בין העמודים. החיבורים כאמור יהיו נסתרים, וללא בליטות או זיזים שעשויים לפצוע. כל האלמנטים המחברים יהיו מגלונים. תיאום מועד ותכיפות ביקורי יועץ הבטיחות לפי הנחיית המפקח, אך לא פחות מ-3 ביקורים.

תיחום אזורים:

בולי עץ בגובה נמוך עד 50 ס"מ ישמשו כ"קירות תמך" לאזורים השונים, וישמשו כהפרדה בין אזור אחד למישנהו. העמודים ימוקמו בצמוד האחד לשני, למניעת אפשרות של הילכדות. גובה תיחום בולי העץ יהיה אחיד או משתנה בהתאם לפרט הנדרש באותו מקום. כל הבולים ישויפו עם פאזה עליונה של 2 ס"מ. באזור ארגז החול יהיו הבולים עם פאזה של 5 ס"מ. (כמעט עגולים)

רשתות וחבלים

- א. יש לבדוק את כל הרשתות והחבלים ביחד עם הבדיקות התקופתיות שנעשות לכל החצר. בבדיקות אלו יש לשים לב לדברים הבאים:
- ב. החבלים צריכים להיות חבלים בלתי מתיחים סינתטיים כדוגמת חבלי עגינה קלועים או חבלי מתקני משחק תקינים. יש לבחון שלמות הרשתות, החבלים, המחברים והחוזק הכללי ולתקן/להשלים/למתוח לפי הצורך. בד"כ החבלים הם מאד עמידים ואם נבחר המוצר הנכון מלכתחילה הם לא יצטרכו כמעט טיפול..

צמחיית בגן המשחקים הטבעי

באופן כללי תחזוקת הגיבון תהיה לפי המפרט הכללי לעבודות גיבון והשקיה (פרק 41) בהוצאות הוועדה הבינמשרדית משרד הביטחון, ואוגדן דפי מידע למקצוע הגננות נוי בהוצאת משרד החקלאות ומשרד העבודה בהוצאתם האחרונה המעודכנת ביותר ובעדיפות לגיבון בר-קיימא. מומלץ לרשות להעביר את אנשי המקצוע הרלבנטיים השתלמות 'גיבון בר קיימא' למען גיבון בריא יותר, חסכני יותר ועמיד יותר לאורך שנים ובהמשך להוציא מכרז תחזוקה מתאים. אחריות הקבלן כוללת טיפול בכל העצים, שיחים, מדשאות, וצמחי הגן, ובכל השטח שהוגדר כשטח בו חלה אחריותו לטיפול ע"י העירייה. מפרט מפורט ל'גיבון בר קיימא' ניתן לקבל מאיתנו במסמך נפרד.

תחזוקת צמחיה עם התלמידים וכחלק ממסגרת הפדגוגיה

כדי שחצר בית הספר תחזיק מעמד לאורך שנים, מומלץ לייצר תחזוקה קבועה תוך בית ספרית, שמטרתה לשמר ולשפר מצב קיים, להכניס בתלמידים אהבה לסביבתם ויצירת קשר בין התלמיד לחצר, שתגרום לו לרצות לשמור על החצר, ולראות בה אחריותו.

לצורך העניין נדרשת פעילות פדגוגית שתביא הן ללמידה של הצומח והדומם בחצר, הן ללמידה של כישורים הנדרשים לתחזוקתה, ובעיקר ללמידת אחריות התלמיד. להלן הצעות במספר רמות של פדגוגיה שיוכלו ליצר את מערכת הלמידה הנדרשת:

1. היכרות ראשונית עם החצר – כדי ליצר אצל התלמידים היכרות של החצר על המורכבויות שלה, נדרש לאפשר לו להכיר ולחקור את החצר בתחילת הדרך. ביום הראשון של הלימודים יש להוציא את התלמידים בקבוצות קטנות אל החצר. יש לחלק אותם לאזורים שונים, ולבקש מהם לחקור את המקום, מה הוא מאפשר, מה הסיכונים שבו, ומה הבעיות שעשויות להיווצר מבחינת תחזוקה. פרויקטים אפשריים: הכנת שילוט ע"י התלמידים, הכנת שילוט לחוקים שיהיה בכל מתקן ומתקן, חבלול (ע"י סנדות עץ נמוכות וחבל) של אזורים שתולים שעשויים להיהרס, שתילה ראשונית של ערוגות גינת הירק, שתילה של בצלים ופקעות באזורים של החורשה ואדמה חשופה.
2. הכנסת החצר לפדגוגיה השבועית - הכנסת שעה בשבוע לכל כיתה למערכת. החצר תחולק לאזורים לתפקידי אחריות. כל כיתה ו/או שכבה יקבלו אחריות על אזור בחצר וניקיונה, בין אם מדובר באחריות של שעה בשבוע או אחריות יומית. ניתן לחלק באופנים שונים את האחריות על החצר:
 - a. אחריות לפי אזור – לחלק את החצר לאזורים וכל שכבה תהיה אחראית על חלק אחר. כל כיתה תקבל יום-יומיים בשבוע בהם היא מנקה, משפצת, ובודקת אזור זה בחצר, ומציעה רעיונות לפרויקטים עתידיים.
 - b. אחריות לפי תפקוד – לחלק תפקידים בחצר לפי שכבות – נניח שכבה ג אחראית על טיטוא בסיום כל יום של החצר. להלן אפשרויות לתפקידים אפשריים:
 - i. טאטוא החול חזרה לארגזי החול
 - ii. איסוף וטיאטוא של עלים באזורים המרוצפים, איסוף של פירות שנפלו על הארץ למרחב קומפוסט שיוגדר מראש או לאשפה אם אין.
 - iii. ניקיון של אזורים מאשפה וריקון פחי אשפה ע"י התלמידים (פרויקט נהדר שמתנהל בבתי ספר היום) לפח הגדול

- iv. מעבר על אזורי הגינון ובדיקת רמיסה והרס של צמחים. במידה ויש פגיעה בצומח, חבלול השטח, ושתילה מחודשת של אותם צמחים כולל שילוט אזהרה- אין לדרוך במקום. עישוב צמחיה שוטה (יש להסביר כמובן לתלמידים מה זה צמח שוטה ומה זה צמח שעליו יש לשמור)
- v. מעבר על צנרת הצמחיה ובדיקה האם היא תקינה, האם חיבורי המים עובדים, ובמידה ולא, התראה והוצאת בקשה לתיקון בעירייה (כמו הזמנת אינסטלטור).
- vi. ייצוב מטפסים – מטפסים בחצר הם בעלי תקפיד. מטרתם לטפס על קירות וגדרות. ישנם מטפסים נדבקים, המסוגלים להדבק לקירות. אלו, לא צריכים "עזרה", אבל רוב המטפסים צריכים רשת/חוט כדי להתחיל את הטיפוס. הילדים יוכלו לעזור לצמחים אלו בטיפוס ע"י קשירת חוטי ניילון לגדרות והרמת המטפסים כך שיעשו את תפקידם.
- vii. מדשאות בריאות – מדשאות הן המתכון לחצר יציבה מבחינת הטופוגרפיה. יש לעשות בדיקה פעם בחודש של מצב המדשאות. במידה ואזור מסוים נשחק מידי, מומלץ לחבל ולתת לו "זמן להשתקם".
3. מינוי מורה חצר מוביל שיהיה אכפתי וירצה לקדם את ענייני החצר. יכול להיות גם מישהו מהקהילה (הורה רלוונטי), וגם אב בית שירתמו למהלך. בשלב הבא ניתן יהיה להעביר לכל המורים השתלמות ללימוד בחצר ושימוש בה. יש הרבה השתלמויות בנושא
4. פרויקטים שכבתיים חד שנתיים - מומלץ להכניס פרויקטים גדולים יותר שיערכו פעם בשנה, אותם ניתן לבצע עם ההורים אם רוצים. מדובר בפרויקטים שכבתיים. לדוגמא:
- a. צביעת אלמנטי העץ בחצר
- b. שתילה והשלמה של צמחיה וגינון בחצר לפי צמחיה שכבר קיימת בחצר. השוני מהעבודה היומית היא שמדובר על יום שתילה מרוכז, שנעשה עם כל התלמידים או עם שכבה, ושבבב אחת שותלים בכלל רחבי החצר את האזורים שלא נקלטו או נפגעו
- c. בדיקת עצים ושתילה מחודשת במידה ולא נקלטו
5. לאחר חורף – חורף היא תקופה יפופה הדורשת יותר תחזוקה בחצר. החורפים בארצנו קצרים ולא כ"כ קשים אך יש להתיחס אליהם.
- a. דשא בחורף - מבחינת המדשאות חשוב להבין שהדשא אינו נראה במיטבו בחורף. הוא נהיה חום/מצהיב ולעיתים מתיבש. עם זאת, לקראת האביב הוא מתעורר לחיים. נדרש לאחר החורף

להימנע מדריכה על אזורי הדשא שנפגעו כ-3 שבועות (עדיף בחופשת הפסח), ותוספת דשא על פיזורו על הדשא הקיים.

b. גינון במדרונות – כל המקומות שבהם נשתלו צמחים על גבי מדורונות, בעיקר בחורף הראשון שבו הצמחים עדיין קטנים ועוד לא "תפסו" את הקרקע, עשויה להיווצר סחף של אדמה. במקומות אלו אנו ממליצים להוסיף צמחיה משתרעת בדוגמת צמח פקטרנטוס, או פלרגון חריף, וכן להוסיף יריעת קוקוס שחזיק את הקרקע. במידה והקרקע נסחפה כבר, ממליץ לאסוף את האדמה, להחזירה ככל הניתן, ואז לבצע את הנ"ל. במידה והמצב חמור עדיף להביא גנן לביצוע התיקון.

c. איסוף גזם – הרבה עצים נשירים בחורף. העלים הם נפלאים לצמחיה שמתחת, אך עם זאת לא נרצה שיפריעו למעבר התקין בשבילים. מומלץ לאסוף ולטאטא את העלים שעל השבילים לאזורי הגינון, ובאזורי החול, להוציא את העלים על מנת לשמור על החול נקי ככל הניתן.

d. מים, שלוליות וניקוז – בחצר טבעית, כמו בחצרות רגילות צפויות להיווצר בגשמים שלוליות. שלוליות הן לא דבר רע, אלא משהו מעשיר ומלמד אם מנוצלות נכון. עם זאת יש לשים לב למספר דברים:

- i. שלולית לא תעמוד יותר מ-48 שעות אחרת תפתח יתושים
 - ii. עומק שלולית לא יעלה על 10 סמ. במידה והשלולית עמוקה יותר, יש לדאוג לחבלל את האזור ולתת לילדים לצפות, להשיט סירות, אך לא להכנס.
 - iii. במידה ומחליטים לאפשר לילדים להכנס כחלק מהחווייה, יש לשלב מבוגרים אחראים לכך ובאחריות המוסד כמובן ניהול האירוע.
 - iv. שלוליות הנמצאות קרוב לביניין, על השבילים ואין מתנקזות לאחר יום, מומלץ לקרוא ליועץ שיפתח את שוחות הניקוז אם נסתמו.
 - v. במידה ובבית הספר קיים אזור ניקוז נמוך – "שלולית חורף", יגודר האזור בעזרת חבל וסנדות. המקום יוכל להוות אזור למידה נפלא בחורף של שיעורי מדעים, אך הכניסה אליו תהיה בשליטה של מורה. צפייה בו מעבר לחבל כמובן אפשרית ואף מומלצת.
- אזור זה יזמין ציפורים, ובע"ח שיהנו מהמים.